

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 3, August 2023

www.historystudies.net

TÜRK EDEBİYATINI SEVENLER CEMİYETİ'NİN BERLİN'DE KURULUŞU, FAALİYETLERİ VE SAVAŞ YILLARINDA İSTANBUL'DA ŞUBE AÇMA GAYRETLERİ

*Foundation of the Friends of Turkish Literature Society in Berlin and Effort
to Opening a Branch in Istanbul During the War Years*

Dr. Öğr. Üyesi Umut C. Karadoğan

Sinop Üniversitesi

umut.karadogan@sinop.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Ahmet Akdağ

Sinop Üniversitesi

aakdag@sinop.edu.tr

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 20.03.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 16.06.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1267994

Atıf – Citation:

Umut C. Karadoğan – Ahmet Akdağ, “Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin Berlin'de Kuruluşu, Faaliyetleri ve Savaş Yıllarında İstanbul'da Şube Açma Gayretleri”, *History Studies*, 15/3, Ağustos 2023, s. 497-513.

**TÜRK EDEBİYATINI SEVENLER CEMİYETİ'NİN BERLİN'DE
KURULUŞU, FAALİYETLERİ VE SAVAŞ YILLARINDA İSTANBUL'DA
ŞUBE AÇMA GAYRETLERİ**

**Foundation of the Friends of Turkish Literature Society in Berlin and Effort to Opening a Branch
in Istanbul During the War Years**

Umut C. Karadoğan *

Ahmet Akdağ**

Öz

1916 yılında Berlin'de faaliyete başlayan Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti, Türkiye'de şubeleşebilmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuş ve netice olarak bu maksadını gerçekleştirmiştir. Bu cemiyetin temel hedefleri; Türk edebiyatı ve dilinin incelenmesi, Türk edebiyatının dünya edebiyatı içerisinde hak ettiği yeri alması, İstanbul'da Alman bilim adamlarının da kullanımına sunulabilecek bir Doğu eserleri kütüphanesinin kurulması, Alman oryantalistlerle Türk bilim insanlarının kişisel iletişimlerinin kolaylaştırılması ve iş birliği içerisinde bilimsel çalışmalar yapılabilmesi, gerekirse bu hususlarda Türk ve Alman devletlerinin siyasi ve mali desteklerinin alınması şeklindedir. Cemiyetin İstanbul şubesi, Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesine kadar Türkiye'deki faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu çalışmada, İstanbul'da şubesi açılan Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin kuruluş öncesi girişimleri ve kurulduktan sonraki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Alman bilim çevrelerinin benzer cemiyetlerle ilgili amaçları, söz konusu cemiyetin Berlin'deki kuruluş süreci ve maksadı, Türk-Alman bilimsel yaşamına katkıları, İstanbul'daki Macar Bilim Enstitüsü ile olan iş birliği gibi hususlar; Türk, Alman, Macar ve diğer yabancı kaynaklardan istifade edilerek ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, Türk, Alman, filoloji, kültür.

Abstract

The Friends of Turkish Literature Association started its activities in Berlin in 1916, after which it made attempts to branch out in Turkey in line with its aims and was accepted as a result, examining Turkish literature and language, Turkish literature taking the place it deserves in world literature, it was aimed to establish a library of Oriental works in Istanbul that could be made available to German scientists, to facilitate the personal communication of German orientalist and Turkish scientists, to conduct scientific studies in cooperation, and to obtain political and financial support from the two states, if it necessary. The Istanbul branch of the society continued its activities in Turkey until the loss of the First World War. In this study, the aims of the German scientific circles related to similar societies before the establishment of the Friends of Turkish Literature Association, whose branch was opened in Istanbul, the establishment process of the said society in Berlin, the purpose of its establishment, its contributions to the Turkish-German scientific life, its cooperation with the Hungarian Science Institute in Istanbul, German and Turkish archival sources as well as other foreign, Hungarian and Turkish sources have been used to produce works.

Keywords: Literature, Turkish, German, philology, culture.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sinop/ TÜRKİYE, umut.karadogan@sinop.edu.tr ORCID: 0000-0003-1197-5156.

** Arş. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop/ TÜRKİYE, aakdag@sinop.edu.tr ORCID: 0000-0001-7895-1293.

Giriş

Avrupa toplumlarında Doğu'yu öğrenme, Doğu'nun gizemini keşfetme, büyümlü atmosferini soluma arzusunun yanı sıra siyasi açıdan söz konusu coğrafyaların zenginliklerini ele geçirme, ana kaynaklarını keşfederek kültürel varlıklarını kendi yaşam alanlarına taşıma isteği daima varlığını sürdürmüştür. Söz konusu toplumların genelde oryantizm çalışmaları, özelde ise Türkiyat çalışmalarının manevi başlangıç motivasyonu Doğu'nun bilinmeyenlerini keşfedebilmektir. Fakat bu konunun başlangıç noktası, henüz tespit edilebilmiş değildir.

Doğu'nun gizemini çözme çabalarının ilk aşamaları, Haçlı Seferleri gibi askeri yöntemlerle başlanırsa da askeri-sosyal bir aşama olan Coğrafi Keşiflerle devam etmiş, ardından Doğu'dan elde edilen verilerin üzerine gidilmek suretiyle var olduğu düşünülen "gizem" çözülmeye çalışılmıştır. Keşfedilenlere duyulan ilginin artması ve bölgeye karşı ayrıntıların merak uyandırması tabiidir. Bunun devamında bölge halklarının öncelikle dillerinin, ardından kültürel yapılarının öğrenilmesi yönündeki faaliyet sahası genişlemiş, ilerleyen zamanlarda kendilerini "oryantalist" olarak tanımlayacak âlimler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların başında gelenlerinden biri, Fransız oryantist Antonie Isaac Silvestre de Sacy'dir.¹

1795 yılından itibaren Paris'teki "Ecole Spéciale des Langues Orientales Vivantes"de² Arapça kürsüsü başkanı olarak çalışmalarını sürdüren Sacy,³ Arap dili ve edebiyatı uzmanıdır. Bunun yanı sıra Fars dili ve kültürüne karşı ilgisi sebebiyle konu hakkında önemli çalışmalara imza atmıştır. Oryantalist çalışmaları ilahiyat (İncil tefsiri) bağlamından çıkarıp bağımsız şekilde incelenebilir bir kurumsal modele dönüştürebilen ve daha pek çok meziyete sahip olan Sacy, XIX. yüzyılda Avrupalı oryantistlerin temel müracaat kaynakları arasında yerini almıştır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Fransa, Almanya, Rusya gibi Avrupa ülkelerinde Doğu milletlerine, özellikle de Türklere karşı bir ilgi artışı olmuştur. Bununla birlikte dönemin Alman hükümetlerinin ilk kolonist girişimlerinden itibaren Afrika, Ortadoğu ve Yakındoğu ile ilgili uzmanlık bilgisine duyulan ihtiyaç da bunun bir neticesidir. Almanlar, Doğu'yu kültürel gelişimin önemli bir odağı hâline getirmişlerdir. Doğu ülkelerine yapılan gezilerin ardından kaleme alınan seyahatnameler, mezkûr coğrafyaya dair yazılan şiirler, romanlar, bestelenen müzikler ve hatta operalar, adı geçen ülkenin gelişmekte olan orta sınıf halkının Doğu'ya ait tahayyülünün güçlenmesini sağlamış ve bizzat onlardan faydalanmasına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda bu süreç, Alman yükseköğretiminde adına "oryantalizm çalışmaları" denilen akademik bir disiplinin de ortaya çıkmasına fırsat vermiştir.⁴

¹ Yücel Bulut, "Oryantalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s. 431.

² Ecole Spéciale kurumu, dönemin Fransız yönetimi tarafından çoğu zaman dış ve kolonyal siyasette hükümete layiha, çeviri ve çevirmen sağlama noktasında bir bürokrat temin ajansı gibi hizmet yürütmüştür. Johann Fück, *Die Arabischen Studien in Europa bis in den Anfang des 20. Jahrhunderts*, Harrassowitz, Leipzig 1955, s. 141-142.

³ dereceden Légion d'Honneur nişanı sahibi olan Silvestre de Sacy; edebiyat, coğrafya, epigrafi, nümizmatik, dil bilimi, tarih vb. disiplinlerde birçok eser yazmıştır. Ayrıca kendi zamanının revaçta olan dergilerinden Journal des savant, Repertorium Für Biblische, Morgenländische Literatur ve Journal Asiatique vb. dergilerde çeşitli yazılar yazmıştır. Arapça ve Farsça neşirler yapmış, sözü edilen dillerdeki yazıları Fransızca'ya çevirmiştir. Birçok eser kaleme alan Sacy'in eserlerinden bazısının isimleri şu şekildedir: Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale, Les livres des étoiles errantes qui continent l'histoire l'Egypte et du Caire, Tyanalı Apollonios, Kitâbü Sırrı'l-ḥalıka (Le livre du secret de la créature), Devletşah Tezkiretü's-şu'arâ' (Histoires des poètes), Nehrevâlî, el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-Osmânî (La Faudre du Yemen ou Conquête du Yemen Par les Othomans). Faruk Bilici, "Sacy, Antonie Isaac Silvestre de", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008, s. 365-367.

⁴ Ludwig Ammann, *Östliche Spiegel: Ansichten vom Orient im Zeitalter Seiner Entdeckung Durch den Deutschen Leser, 1800-1850*, Georg Olms AG, Hildesheim 1989; Raymond Schwab, *The Oriental Renaissance: Europe's Discovery of India and the East 1680-1880*, Çev: Gene Patterson-Black ve Victor Reinking, Columbia University Press, New York 1984; Jürgen Osterhammel, *Die Entzauberung Asiens: Europa und Die Asiatischen Reiche im 18.*

XIX. yüzyıl müddetince oryantalizm çalışmalarını ilahiyat fakülteleri üzerinden yürütmeyi tasarlayan Almanlar, bilim çevrelerinin de etkisiyle tek alanda yapılan oryantalizm çalışmalarının bilimsel açıdan verimli ve sürdürülebilir olmayacağı savından hareketle farklı bilim çevreleri ile çalışmanın daha faydalı olacağı görüşünde birleşmişlerdir. Bunun sonucu olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu tarz teşebbüslerde bulunmuşlardır. Bu düşünceye Paris'teki oryantalistlerin çalışmalarını inceleyerek ulaşmışlardır. Ancak her şeye rağmen Almanya'daki ilk oryantalistler, ilahiyat fakültelerinin öğrencilerinden devşirilmiştir.⁵ Bu süreçte devrin Alman yönetiminin kültürel ve kolonist faaliyetlerinde dil bilir eleman ihtiyacının artması, Alman üniversitelerindeki filoloji ve ilahiyat bölümlerinin birlikte çalışmalarını sağlamıştır. Böylece oryantalizm ile ilgilenen Alman akademisyenlerin çalışmalarının muhkemleşmesi süreci başlamıştır. Söz gelimi filoloji alanında Karl Friedrich Neumann, Çince ve Ermenice eğitim verirken⁶ Ursula Wokoeck tarihçi kimliğiyle Doğu dillerini birleştirmiştir.⁷ Johannes Gildemeister ise hem Sanskritçe hem de Sami dilleri öğretebilen neslin son temsilcisi olmuştur.⁸

Alman hükümetleri, kolonist faaliyetlerinin de tesiriyle dil bilir eleman ihtiyacının karşılanması ve Doğu dillerine olan ilgi ve alakanın artırılması amacıyla üniversitelerde filoloji bölümlerinin açılmasına ve Doğu dillerinin, kültürlerinin, değer yargılarının öğretilmesini sağlamak adına örgüt, dernek ve cemiyet faaliyetlerine imkân sağlamışlardır. Bu bağlamda ilk olarak Friedrich Althoff aracılığıyla 1887 yılının Ekim ayında Berlin'de Doğu Dilleri Bölümü (Seminar Für Orientalische Sprachen) faaliyete geçirilmiştir. Doğu Dilleri Bölümü, halk nezdinde her ne kadar Berlin Üniversitesi'nin bir parçasıymış gibi görünse de hakikatte Prusya İmparatorluğu tarafından mali açıdan desteklenen bağımsız bir kurumdur. İlk idarecisi, Friedrich Wilhelm Üniversitesi ve Doğu Dilleri kürsü rektörlüğünü eşzamanlı olarak yürüten oryantalist Eduard Sachau'dır. Buradan hareketle söz konusu bölümün (Seminar Für Orientalische Sprachen) diplomatik ve iktisadi sahada salt uygulanabilir amaçlar için kurulduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.⁹

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Doğu'yu âdeta keşfe çıkan Alman bilim insanları, Budapeşte'den Selanik'e, oradan İstanbul'a, ardından Suriye ve Lübnan'a, devamında Mısır ve Yemen'e, sonrasında Libya'ya hatta Çin'e kadar uzanan bir coğrafyada meskûn halkların dil, din, kültür değerleri üzerinde araştırmalar yapmak sureti ile bölge insanların tarih ve kültür hayatlarına dair değerli keşiflerde bulunmuşlardır. Öte taraftan Ortadoğu bölgesindeki ulusçu rüzgârın ve bağımsızlık hareketlerinin teşvik unsuru da olmuşlardır.¹⁰

Almanya'da Doğu toplumlarına olan ilginin neticesi olarak 1912 yılında Alman İslamiyet Araştırmaları Cemiyeti (Deutsche Gesellschaft Für Islamkunde) kurulmuştur. Doğu toplumlarının değer yargılarını anlama ve inanç sistemlerini öğremeye yönelik girişimlerde

Jahrhundert, C. H. Beck, München 2010; Cristoph Herzog, "Almanca Konuşulan Ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat Çalışmalarının Gelişimi üzerine Notlar", Çev: Faruk Yalçımen, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.8, S.15, Mayıs 2010, s. 77-78; Baber Johansen, "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi: Alman Şarkiyat Cemiyeti (Deutsche Morgenländische Gesellschaft) 1845-1989", Çev: Bilal Aybakan, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.29, 2005, s. 222-237.

⁵Sabine Mangold, *Eine "Weltbürgerliche Wissenschaft" Die Deutsche Orientalistik im 19. Jahrhundert*, Franz Steiner, Stuttgart 2004, s. 153-154.

⁶Harald Dickerhof, "Neumann (bis 1818 Bamberger), Karl Friedrich", *Neue Deutsche Biographie*, S.14, 1985, s. 147-148.

⁷Ursula Wokoeck, *German Orientalism: The Study of The Middle East and Islam From 1800 to 1945*, Routledge, New York etc. 2009, s. 116.

⁸Wokoeck, *age*, s. 117-145.

⁹Remzi Avcı, "Martin Hartmann (1851-1918): A German Orientalist and His Discourse on the Young Turks", *Mukaddime*, C.10, S.2, Kasım 2019, s. 472; Herzog, *age*, s. 93.

¹⁰İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 110; Suzanne Marchand, "German Orientalism And The Decline Of The West", *Proceeding Of The American Philosophical Society (JSTOR)*, Vol. 145, No. 4, December 2001, s. 466.

bulunan bu cemiyet, bölgenin ruhaniyetinin kavranılmasında önemli katkılar sunmuştur. Bu cemiyetin başkanlığını Martin Hartmann, yardımcılığını ise Georg Kampffmeyer¹¹ üstlenmiştir. Sözü edilen iki kişi de günümüzde hâlâ yayın hayatına devam eden Die Welt des Islams dergisinin çıkarılmasında önemli katkılarda bulunmuştur.¹²

Dünya üzerindeki kolonist faaliyetlere bakıldığında İngiltere, Fransa, Portekiz ve Hollanda gibi ülkelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu faaliyetler açısından XIX. yüzyıl, adeta bir kırılma dönemi olmuş ve "sömürgecilik faaliyetleri" en üst seviye ulaşmıştır. Almanya, diğer Avrupa ülkelerine nazaran kononist faaliyetler açısından geç kalmıştır. Bu nedenle diğer devletlerin Uzakdoğu, Afrika ve Amerika coğrafyasındaki paylaşım sahalarına müdahil olamayan Almanya, gözlerini daha yakındaki Ortadoğu'ya dikmeyi tercih etmiştir. Bu sebeple Kayzer II. Willheim, Osmanlı Devleti'nin o dönemki padişahı II. Abdülhamid ile ilişkilerini kuvvetlendirmek suretiyle bölge üzerinde ekonomik, askeri ve siyasi gücünü konuşlandırmayı hedeflemiştir. Sadece adı geçen alanlarda değil, bölgenin kültürel zenginlikleri ile de yakından ilgilenen Alman yönetimi, zaman içerisinde oryantalizm (şarkiyat) faaliyetlerine derinlik kazandırmıştır.¹³

Osmanlı yönetiminin II. Meşrutiyet'i ilan etmesinin ardından yürürlüğe koyduğu kanunlar, ilgi alanı Ortadoğu coğrafyası olan Almanların adı geçen coğrafyanın egemen devleti konumundaki Osmanlı'nın sosyo-kültürel yaşamına teveccühünü arttırmıştır. Buna binaen Almanlar, Almanya'da açtıkları cemiyet veya derneklerin şubelerini İstanbul'da da açma girişimlerinde bulunmuşlardır. Vereinigung von Freunden der Türkischen Literatur adıyla Berlin'de kurulan Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti¹⁴ de bu girişimler sonucu İstanbul'da şubesi açılan derneklerdendir. Dönemin Osmanlı hükûmeti, Avrupalıların Türkler hakkında kulaktan dolma yanlış bilgiler yerine doğrudan memleketimizdeki ilmî cemiyetlerden gerekli bilgileri öğrenmeleri amacıyla söz konusu cemiyetin İstanbul'da şube açma girişimini olumlu karşılamıştır. Bu olumlu tavır, II. Meşrutiyet'ten sonra yurtiçinde Târîh-i Osmânî Encümeni, İstanbul Muhipler Cemiyeti, Tedkîkât-ı Lisâniyye Hey'eti, Milli Tettebbu'lar Encümeni gibi siyasi gaye gütmeyip Türk kültürü, ırkı, dili, edebiyatı ve bunun gibi hususların araştırılması ve incelenmesi amacıyla kurulan ve devlet tarafından denetlenen topluluklara dayandırılmıştır. Nasıl ki bu topluluklar devlet tarafından denetleniyorsa yabancılar tarafından siyasi bir amaç güdülmemesi şartıyla kurulacak ya da şubesi açılacak cemiyetler de devlet denetimine tabi olacaklardır.¹⁵ Böylece bu tarz cemiyetlerin kuruluş gayeleri dışında faaliyet göstermelerine devlet tarafından izin verilmeyecektir. Bu anlayışın sonucu olarak Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin İstanbul'da şubesinin açılmasına izin verilmiştir. Aşağıda evvela bu cemiyetin Almanya'da kuruluşu, amaçları ve müntesipleri, ardından İstanbul'da şube açma teşebbüsleri ve bu emellerine nail olmaları hususları üzerinde durulacaktır.

¹¹ 1913-1936 yılları arasında "Die Welt des Islams" yayın organını yöneten Kampffmeyer, 1916'da Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'ni kurdu. Basın Kültür Bakanlığı'nın isteği üzerine 1930 yılında bu cemiyetin kütüphanesini İstanbul'da yeni kurulmuş olan Alman Arkeoloji Enstitüsü'ne devretti. Büyük fedakârlıklarla oryantal ilahiyat okulunu korumayı başardı. 1929'da emekli oldu ve 1934'e kadar Filistin'i araştırdı. 1928 ve 1934'te Mısır ve Filistin'e yaptığı gezilerde Arap dili ve lehçeleriyle ilgili çalışmalarını sürdürdü. Ayrıca Almanya'daki İslâm savaş esirlerinin Arapça yazışmalarının tercümesi ve yayımlanmasında gösterdiği üstün gayretler sebebi ile "Savaş Yardımı için Liyakat Haçı" ile ödüllendirildi. 5 Eylül 1936'da Berlin'de öldü. Friederich Wilhelm Euler-Hanns Jager Walter, *Neue Deutsche Biographie*, Elfter Band, Dunker & Humbolt, Berlin 1977, s. 91; Erich Pritsch, *Die Welt Des Islams*, Brill (JSTOR), Leiden 1936, s. 3-4; Gotthard Jäschke, "Kampffmeyer, Georg", *Neue Deutsche Biographie (NDB)*, Band 11, Duncker & Humblot, Berlin 1977, s. 430; Mehmet Kanar, "Kampffmeyer, Georg", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001, s. 286.

¹² Ahmet Şefik Şenlik, *Ana Hatlarıyla Almanya Türkolojisi*, SAGE& RumeliYA, Ankara&Kırklareli 2021, s. 34,76.

¹³ Semran Cengiz, "Martin Hartmann ve Şarkiyat Çalışmaları", *Turkish Studies*, C.6, S.3, Yaz 2011, s. 1402.

¹⁴ Alman kaynaklarında "Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti/Derneği" şeklinde yer alan bu cemiyet, Osmanlı arşiv belgelerinde "Osmanlı Edebiyatı Muhibleri Cemiyeti" şeklinde kayıtlıdır.

¹⁵BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4486/336411, 15 Ekim 1917 (1335.Zil.18).

1. Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Amaçlarının Belirlenmesi

Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti, temel hedeflerini Türk kültürü, edebiyatı ve dilinin araştırılıp incelenmesi yönünde bildirmiştir. Bu doğrultuda siyasi amaçlardan uzak, bilim ışığında ilerlemeyi hedefleyen söz konusu cemiyet; Türk edebiyatının dünya edebiyatı içerisinde hak ettiği yeri alabilmesi, bu edebiyatın temel eserlerine eksiksiz ve mali açıdan daha uygun fiyatlarla ulaşılabilmesi, İstanbul'da Alman bilim insanlarının kullanımına yönelik bir Türk kütüphanesinin kurulabilmesi, Alman oryantalistlerle Türk bilim insanlarının kişisel iletişimlerini kolaylaştırılması, oryantalistlerin desteği sağlanarak "Koloni Enstitüsü"nü çıkarlarının da dikkate alınması maksatlarıyla Berlin'de İstanbul (Konstantinopolis) Üniversitesi'nden Prof. Dr. Friedrich Carl Giese,¹⁶ Kiel Üniversitesi'nden Prof. Dr. Georg Jacob,¹⁷ Göttingen Üniversitesi'nden Enno Littmann,¹⁸ Berlin Ortadoğu Dilleri Uzmanı Prof. Dr. Georg Kampffmeyer ve Hamburg Colonial Enstitüsü'nden Prof. Dr. Rudolf Tschudi¹⁹ tarafından kurulmuştur.²⁰ Berlin'de cemiyetin üyeleri tarafından hazırlanan nizamname ile cemiyetin faaliyetleri resmi olarak duyurulmuştur. Buna göre cemiyetin amacı; yalnızca Türk edebiyatı ve Osmanlı tarihi hakkında araştırma ve inceleme yaparak Alman devleti ile halkının konuyla ilgili

¹⁶Giese, Strazburg'da Filolog Teodor Nöldecke'nin öğrenciliğini yapmış, 1899-1905 yılları arasında İstanbul'da bulunan Alman Lisesi'nde dersler vermiş ve Anadolu'da kaldığı müddetçe seyahatlere çıkmıştır. Bu süre zarfında Konya valisi Mehmed Ferid Paşa'nın gözetiminde Akşehir Yörükleri ile Konya'daki mahkûmlarla görüşmüş, onlarla hemhâl olmuş, halk edebiyatı üzerine araştırmalar yapmış ve şarkî örnekleri toplamıştır. 1902 yılından itibaren erken Osmanlı dönemi tarihiyle ilgilenen Giese, Osmanlı kronikleri üzerine kapsamlı araştırmalar yapmıştır. 1907'de Karl Foy'un vefatının ardından Doğu Dilleri Bölümü'ne (Seminar Für Orientalische Sprachen) Türkoloji profesörü olarak atanmış ve görevini I. Dünya Savaşı'na kadar sürdürmüştür. Savaş süresince derslerini Martin Hartmann yerine getirmiş, ardından yerine halefi Wilhelm Bolland gelmiştir. Kampffmeyer, *age*, s. 60; Herzog, *agm*, s. 93, 98.

¹⁷1862 yılında Königsberg'de doğup 1937'de ölmüştür. Doğu dilleri ve edebiyatları üzerine eğitim alan Jacob, 1911 yılında Kiel Üniversitesi'ne çağırılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de bulunan Almanlar için bazı Türkçe kitaplar ve Almanca-Türkçe sözlük (*Deutsch-Türkisches Aushilfe Vakabular Für Marine und Kranken schwestern, Hamburg 1916*) hazırlamıştır. Kiel'deki bir okulda Türkçe dersler veren Jacob, 1920-1921 yılları arasında Kiel Üniversite'sinde rektörlük vazifesini ifa etmiştir. Emekliliğinden sonra da ilmi faaliyetlerini sürdüren Jacob'un Rudolf Tschudi ve Theodor Menzel'le yayınladığı Türkische Bibliothek (Berlin 1914-1929) adlı seri, Osmanlı edebiyatı ve halk edebiyatından tercüme içerikli önemli bir neşriyatıdır. 1930 yılında Paul Kahle ile "Das orientassche Schattentheater" adlı serinin temelini atmıştır. Eski Yunan ve Roma ile hümanizm ve Rönesans'ı tenkit eden Jacob, kendi zamanında birçok Alman araştırmacının ilgi duyduğu eski Sami dil ve edebiyatı üzerine çalışma hususunu da eleştirmiş ve İslam kültürüyle uğraşmayı daha münasip görmüştür. Klaus Keiser, "Jacob, Georg", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001, s. 568.

¹⁸1875 yılında Kuzey Almanya'nın Oldenburg şehrinde doğup 1958'de ölmüştür. Matbaacı olup yabancı dillere ilgi duyan babasından ötürü erken yaşında Grekçe, Fransızca, İtalyanca, İngilizce ve Latince gibi dilleri öğrenen E. Littmann, Alman üniversitelerinde dil bilimi okumuştur. Dil bilimi üzerine doktorasını tamamlayan Littmann, uzun yıllar Strasburg Üniversitesi'nde çalışmıştır. Bunun yanı sıra Göttingen, Bonn ve Tübingen üniversitelerinde de bir süre görev yapmıştır. Çok sayıda eser neşreden Littmann, Mısır papirüsleri; Sümer, Asur ve Hitit tabletleri; Sebe kitabeleri, Habeş, Kıpti ve Arami deri tomarları; Ermeni, Soğd, Hint, Çin, Tibet ve Japon yazmaları gibi birçok coğrafyanın yazılı belgeleri üzerinde çalışmıştır. Ayrıca Tevrat, İncil, Kur'an gibi ilahi dinlerin kutsal kitaplarını da incelemiş ve konuyla ilgili yayınlar yapmıştır. Littman, birçok telif eser neşretmenin yanı sıra diller arası tercüme faaliyetlerinde de bulunmuştur. Mehmet Kanar, "Littmann, Enno", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.27, Ankara 2003, s. 196.

¹⁹1884 yılında İsviçre'nin Glarus şehrinde doğup 1960'ta Basel'de ölmüştür. Basel Üniversitesi'nde klasik Şark filolojisi alanında yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra Georg Jacob'un gözetiminde doktorasını yapmıştır. Hamburg Koloni Enstitüsü, Zürih Üniversitesi ve Basel Üniversitesi'nde görev yapan Tschudi, Türk ve Arap dili ve edebiyatları üzerine birçok çalışma yapmıştır. Das Âsâfnâme des Lutfi Paşa, Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan, Das Chalifat onun eserlerinden birkaçıdır. Necmettin Alkan, "Tschudi, Rudolf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul 2012, s. 316.

²⁰21 Eylül 1916 tarihli Şark tarihi ve kültürü seminerinden Dr. M. Förster W 60 dosyasında, "Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti"nin kamuoyuna açılacağını söylemiştir. Hamburg Staatsarchiv Hochschulwesen, 361-5 IL_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 1; Georg Kampffmeyer, *Die Welt Des Islams, Zeitschrift Der Deutschen Gesellschaft Für Islamkunde*, Dietrich Reimer (Ernst Vohsen), Berlin 1917, s. 226.

aydınlatılmasını sağlamak değil, aynı zamanda İstanbul'da bir kitap koleksiyonunun oluşturulması ve uygun konaklama alanının bulunması da temel hedeflerdendir.²¹

Söz konusu nizamnamede cemiyetin kurulmasındaki temel hedefler şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Öncelikle zengin bir Türk edebiyatı koleksiyonu oluşturulmalı ve bu koleksiyonun Alman bilim insanları tarafından kullanılması maksadıyla İstanbul'da teşekkül ettirilecek bir Alman kütüphanesinde muhafazası sağlanmalıdır.
2. Türk ve Arap coğrafyasında yaşayan cemiyetin mensupları; mutlaka Türk meslektaşları, yazarları ve münevverleri ile temas hâlinde olmalı, onlardan yeni kaynaklara ulaşma hususunda yardım almalı, gerekirse cemiyete gönderilen hediyeler kabul edilmeli, Türkçe yayınlar satın alınması adına girişimlerde bulunulmalı, halkla yakından ilgilenme de ihmal edilmemelidir.
3. Cemiyetin diğer bir vazifesi, Türk edebiyatına ait neşredilen yeni eserlerin mümkün olduğu kadar kısa sürede ve eksiksiz bir şekilde toplanması adına özel çaba sarf edilmelidir. Söz konusu eserlerin satın alınması için cemiyetin fonları kullanılacaktır. Ayrıca gerektiği takdirde cemiyetin ihtiyaç duyacağı ödeneğin gönüllüler ve devlet imkânları vasıtasıyla sağlanması adına girişimlerde bulunulmalı ve temin edilen ödenek, Türk edebiyatına dair en kıymetli eserlerin satın alımı için kullanılmalıdır.
4. Türkçe dışındaki dillerde yazılan ve Türk edebiyatının incelenmesine yardımcı olacak eserler de toplanmalıdır.
5. Cemiyetin mensupları, Türk edebiyatına dair yeni yayınlanan kıymetli eserlerin Alman halk ve seminer kütüphanelerine eksiksiz bir biçimde toplanmasını sağlamalıdır.²²

19 Ocak 1917 tarihinde Prof. Dr. Rudolf Tchudi, Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin Alman toplumunun bilimsel açıdan gelişimine katkısı ve cemiyetin eğitim sahasının genişlemesiyle halkın göstereceği teveccühün yüksek olacağına dairki düşüncesiyle Hamburg eyaleti yönetiminden bir defaya mahsus olmak üzere 1000 mark istemiştir. 23 Ocak günü eyalet yönetiminde etkin olan kişilerden de konuya ilişkin destek sözü almıştır.²³ Bunun akabinde Hamburg Belediye Başkanı Dr. V. Melle'nin de destekleriyle şehir kütüphanesinde "Doğu'nun el yazmaları" bölümünün oluşturulması kararı alınmış ve oryantalist kongrenin söz konusu kütüphanede toplanması adına gerekli girişimlerde bulunulmuştur. Ayrıca şehir kütüphanesinde söz konusu bölümün oluşması hususunda mevcut Türk hükûmetinin de desteği alınmıştır.²⁴

Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin çalışmalarının İstanbul'a kaydırılmak istenmesi doğal bir süreç olup temel maksat; öncelikle Alman, ardından Türk bilim insanları ile sair ülke âlimlerinin burada oluşturulması amaçlanan bilimsel literatürden faydalanmalarını sağlamak şeklinde açıklanmıştır. Bu cemiyetin, İslami bir enstitünün çekirdeği olması planlanmıştır. Bunun için evvela Almanya'da, ardından bir şubesinin İstanbul'da açılmasıyla Osmanlı coğrafyasında, daha sonra ise diğer ülkelerdeki bilim insanların hizmetine sunulması düşüncesi benimsenmiştir. Mezkûr cemiyetin nizamnamesinden, Doğu toplumlarının sosyo-kültürel

²¹ Hamburg Staatsarchiv Hochschulwessen, 361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 4.

²² Hamburg Staatsarchiv Hochschulwessen, 361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 4.

²³ Hamburg Staatsarchiv Hochschulwessen, 361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 5; Hamburg Staatsarchiv Hochschulwessen, 361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 6.

²⁴ Hamburg Staatsarchiv Hochschulwessen, 361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 3.

yapılarının yanı sıra sanat ve edebiyat sahalarındaki içtihatlarının da keşfedilerek²⁵ rahat bir biçimde faaliyetlerinin sürdürülebilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Bu doğrultuda 8 Aralık 1916 tarihinde Prof. Dr. Rudolf Tschudi'nin mutemetlik vazifesini yapması, yerel bir uzman grubun derneğin merkezinde nöbetleşe görevlendirilmek suretiyle kitap toplama noktası kurulması, İstanbul ile temasa geçilerek bilirkişiler sayesinde Türk edebiyatının eşsiz eserlerinin temin edilmesi ve satın alma işlemlerinin yapılması, gerekirse indirim imkânlarının sonuna kadar aranması ve aracılık kurumunun ortadan kaldırılması kararlaştırılmıştır. Bu sayede Türk edebiyatı âlimleri de dâhil olmak üzere Alman bilim insanlarının Almanca-Türkçe eserleri dernek aracılığıyla ucuza temin edebilmeleri hedeflenmiştir.²⁶

İstanbul'da şube açarak cemiyetin faaliyet sahasını İslâm coğrafyasına doğru genişletmek amacıyla cemiyet namına Prof. Dr. Georg Kampffmeyer, dönemin Osmanlı hükümetine Berlin'deki elçilik vasıtasıyla bir mektup göndermiştir. Bu mektupta İstanbul'da açmayı düşündükleri cemiyetin herhangi bir siyasi emel taşımadığı; Türk edebiyatı ve Osmanlı tarihine dair yayınlanan eserlerin inceleneyeceği, bu incelemelerden elde edilen sonuçların Almanya'da yayınlanacağı, Türk edebiyatı ve Osmanlı tarihi hakkında yayınlanacak yeni eserlerin tedarik edileceği; Türk âlim ve ediplerinin de cemiyetin faaliyetlerinde bulunabilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca benzer amaçlar doğrultusunda daha önce Macarlar tarafından Macar, Türk ve Bizans arasındaki tarihi münasebet ve gelişmelerin takibi adına İstanbul'da Macar Bilim Enstitüsü'nün kurulduğundan bahsedilmiş ve kendilerinin hedeflerinin de tamamıyla ilmî olduğundan söz edilmiştir.²⁷ Böylece tasarlanan oryantalist faaliyetlerin zemini oluşturulmaya çalışılmıştır.

Berlin'de faal hâle getirilen cemiyetin İstanbul'da da şubelerini açmayı isteyen ve aynı zamanda cemiyetin kurucularından olan Prof. Dr. Georg Kampffmeyer, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Prusya İmparatorluğu'nun yanında yer almasını fırsat bilerek İstanbul'a getirdiği kitaplarla ileride İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde kurulacak olan geniş ve seçkin kütüphanenin temellerini atmıştır. Kampffmeyer'in İstanbul'a gelişini, Alman Arkeoloji Enstitüsü ile Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin kuruluş aşamasının başlangıcı olarak görmek mümkündür.²⁸ Ayrıca 1917 yılında Macarların faal hâle getirdikleri enstitüleri ile iş birliğine giden Alman bilim insanları, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklerle başlayan silah dostluğundan faydalanarak bunu bilimsel arkadaşlığa evirmişlerdir. Böylece söz konusu faaliyet sahası içerisinde İstanbul Macar Bilim Enstitüsü'nün davetiyle Alman bilim insanları, 6 Mart-18 Mayıs 1918 tarihleri arasında çeşitli ilmî konferanslar, önemli sunumlar gerçekleştirmişlerdir.²⁹

Berlin'de kurulan Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin kurulu, cemiyet adına bir kütüphane oluşturulması amacıyla karar almış ve konuyla ilgili pek çok bilim insanına çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı üzerine Raschdau, Dr. Taeschner, Garbaty-Rosenthal, Schippan, Prof. Dr. Philip Zietz, C. H. Becker, Georg Jacob, Enno Littmann, Ekselans Imhoff-Pascha gibi toplumun her kesiminden kişiler kitap bağışında bulunarak kütüphanenin zenginleşmesine katkı sunmuşlardır. Söz konusu kişiler, aynı zamanda cemiyetin üyesi olup düzenli katkı payı da veren kişilerdir.³⁰

Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin İstanbul'da açılması hedeflenen şubesi için bilimsel bir koleksiyon ve kütüphane oluşturmak adına uygun bir yer bulunması ve temin edilen nadir

²⁵ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4466/334897, 23 Nisan 1917 (1335.R.01).

²⁶ Hamburg Staatsarchiv Hochschulwessen, 361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 2.

²⁷ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4466/334897, 23 Nisan 1917 (1335.R.01).

²⁸ Pritsch, *age*, s. 3-4.

²⁹ Melek Çolak, "İstanbul Macar Bilim Enstitüsü (1916-1918)", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, S.3, 2009, s. 94-96; Gábor Fodor, "Harp İstanbul'unda Macar Arkeolojisi: Konstantinopolis Macar Bilim Enstitüsü (1916-1918)", *YILLIK: Annual of Istanbul Studies*, C.2, 2020, s. 111.

³⁰ Kampffmeyer, *age*, s. 228.

eserlerin (edebî ve folklorik eserlerin) bulunulan yerde saklanması dönemin cemiyet yönetimi tarafından planlanmıştır. Böylece bu eserlerden faydalanmak isteyen Alman araştırmacıların, söz konusu eserlere ulaşmalarının önündeki engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. Cemiyet mensupları aynı zamanda yeni bir İslami enstitünün temellerinin atılması gereği ile yerli bilim insanlarına destek olunarak Türk-Alman ülkeleri arasındaki ilişkilerin en üst seviyeye çıkarılması zaruretini de savunmuşlardır. Bunun için cemiyetin yönetim kurulu tarafından ivedilikle dönemin önemli bilim insanları görevlendirilerek süratle literatür çalışmalarına başlamaları istenmiştir. İstanbul başta olmak üzere Osmanlı şehirlerinde kitap piyasasının sabit olmayıp bazı kitapların fiyatlarının artması sonucu temininin güçleşebileceği; dolayısıyla yapılan her tür satın alımın kıymetli olduğu üzerinde ittifak sağlanmıştır.³¹ Türkiye'den satın alınan veya temin edilen nadir eserlerin Almanya'ya gönderilmesi hususunda Almanya'daki Deutsche Gesellschaft Für Islamkunde, Berlin S. 42, Brandenburg-Strasse 37 adresinin tercih edilmesi istenirken Almanya'dan çeşitli şekillerde elde edilen kıymetli eserlerin Türkiye'ye ulaştırılması hususunda ise Prof. Dr. F. Giese,³² İstanbul (Konstantinopol) Üniversitesi ibaresinin kullanılmasının gerekliliği cemiyet yönetimi tarafından halka ilan edilmiştir.³³

Cemiyetin faaliyetlerine mali destek sağlayan Dr. Hermann Thorning Memorial Vakfı (8 Eylül 1914) oryantalizm çalışmalarının özendirilmesi için öğrencilere yüksek miktarlarda burs imkânları sunmuştur. Söz konusu kuruluş, bu burstan faydalanarak İstanbul'da araştırma yapmak isteyen öğrencilerin literatür araştırmaları imkânının yanı sıra barınma, aynı ve nakdi ihtiyaçların tedariki noktasında da Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin üyelerini destek olmakla yükümlü tutmuştur. Bununla birlikte bursiyerlerin danışmanlığının da yine cemiyete mensup bilim adamları tarafından yapılması ilkesi belirlenmiştir.³⁴ Cemiyetin ilerleyen dönemlerde vermeyi planladığı hibe ve ödüller için de Dr. Hermann Thorning Vakfı ile iş birliğine gidilmiştir. Verilmesi planlanan ödüller için Dr. Hermann Thorning'in doğum günü olan 8 Şubat'tan önceki gün belirlenmiştir. Ödül ve hibelerle ilgili yönetim kuruluna aday gösterecek olan Thorning aile temsilcisinin, gelişmelerden bir rapor ile haberdar edileceği kararlaştırılmıştır. Mütevelli heyeti, ödeme süreci ve şeklini Vakıf Yönetim Kurulu'nun belirlemesini karara bağlamıştır.³⁵

Cemiyetin amaçları doğrultusunda değerli hizmetlerde bulunan bilim insanlarından biri, Georg Jacob'dur. Almanya'daki oryantalizm çalışmalarının önde gelen simalarından olan Georg Jacob, aynı zamanda ülkedeki Türkiyat çalışmalarının da kurucusu kabul edilmektedir. Strazburg'dayken öğrencisi olduğu Edouard Reuss, Fleischer ve Theodor Nöldeke gibi şarkiyatçıların etkisinde kalan Jacob, 1904 yılında başlattığı Türkische Bibliothek (Türkçe Kütüphane) serisiyle Türkiyat çalışmaları üzerine belirgin bir araştırma sistemi oluşturmuştur. Thodore Menzel'le çıktığı Türkiye seyahati esnasında; bir süredir ilgisini çeken Sufilik ve Bektaşilik üzerine araştırmalarını derinleştirmiştir. Bunun yanı sıra Türk dili, Osmanlı diplomatikası, halk edebiyatı, Macaristan'ın Osmanlı geçmişi, gölge oyunu, Kanuni Sultan Süleyman ve Fatih Sultan Mehmed'in dîvânlarının incelenerek çevirilerinin yapılması Jacob'un

³¹Bu işlemler için Almanya'da Deutsche Bank, Dep.-K. A. Berlin W 8, Mauerstr. 25-28 adlı hesap ile bunun İstanbul'daki şubesi için açılan 'Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti, Galata isimli hesaplar kullanıma açılmıştır. Kampffmeyer, *age*, s. 226-227.

³²Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'den ayrılan Giese 1920'de Breslau Üniversitesi'nde ders vermeye başlamıştır. Burada kadim Osmanlı tarih kaynakları üzerinde karşılaştırmalı bir çalışma olan "Die Alttesten Osmanischen Geschichtsquellen" (Festschrift CF. Lehmann-Haupt, 1921, s.28-35) adlı makalesini yayınlamış, Jorga ve Gibbons gibi çağdaş tarihçileri enkit etmiştir. Osmanlı tarihinin kaynaklarına dair detaylı çalışmalar yaparak müellifleri bilinmeyen on üç el yazması tarih metnini mukayese ederek yayınlamıştır. Daha sonra Tevarih-i Al-i Osmani kitabını neşretmiştir. Kemal Kahraman, "Giese, Wilhelm Friedrich Carl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.14, İstanbul 1996, s. 67.

³³Kampffmeyer, *age*, s. 227.

³⁴Kampffmeyer, *age*, s. 227-228; Mustafa Gencer, *Bildungspolitik, Modernisierung und Kulturelle Interaktion (Deutsche-Türkische Beziehungen 1908-1918)*, Lit Verlag, Münster-Hamburg-London 2002, s. 230.

³⁵ Kampffmeyer, *age*, s. 229.

Türkiyat ile ilgili faaliyetlerinden birkaçıdır. Jacob'un sözü konusu çalışma tarz ve seçimi, cemiyetin temel politikası üzerinde de etkili olmuştur.³⁶

2. Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin İstanbul Şubesinin Açılması

Almanya'nın İslâm coğrafyasında yürüttüğü savaş politikalarının merkezinde varyetli bir diplomat olmasına rağmen amatör bir oryantalist olan Max von Oppenheim bulunuyordu. Oppenheim, Alman Dışişleri içerisinde söz konusu faaliyetlerin gizli ve gayriresmî yürütülebilmesi adına bir şube kurulmasına da önyak olmuştu. Söz konusu şubenin adı, Nachrichtenstelle Für den Orient (Şark İstihbarat Birimi) şeklindeydi. Bu şubenin amacı itilaf devletlerinin sömürgelerinde meskûn bulunan Müslümanların, bağlı buldukları ülkelerine karşı ayaklanma çıkarmalarını sağlamaktı. Nachrichtenstelle Für den Orient; 1915 yılına kadar Oppenheim, ardından Karl Emil Schabinger von Schowingen ve 1916'dan sonra ise Eugen Mittwoch tarafından yönetilmişti. Bu şubenin görevlendirdiği oryantalistler arasında Martin Hartmann, Rudolf Tschudi ve Georg Kampffmeyer gibi isimler de vardı. Ancak Almanlar açısından söz konusu şubeden beklenen fayda, ilerleyen süreçlerde elde edilememiştir.³⁷

1917 yılında Ernest Jäckh tarafından yönetilen Türk-Alman Birliği, Berlin'de tesis ettikleri Türk-Alman Dostluk Evi'nin bir benzerinin İstanbul'da kurulabilmesi adına girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin amacı iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesini ve Osmanlı Devleti'nde Alman hâkimiyetinin artmasını sağlamaktı. Bu nedenle Sultanahmet semtinin Divanyolu Caddesi'nde Orta Doğu'daki Alman kültür politikasının mihenk taşı oluşturulması amacıyla bir Dostluk Evi açılması hedeflenmişti.³⁸ Bununla birlikte şube, Alman-Türk Derneği (1916) ile birlikte çalışmış; hatta ulaşılmak istenen hedef noktasında kısmen finanse ettiği Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'ne de bazı telkinlerde bulunmasına rağmen kaybedilen Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin teslimiyeti, cemiyetle birlikte hareket edebilmenin yolunu kapatmış ve kurulması amaçlanan Dostluk Evi'nin de inşasının önüne geçmiştir.³⁹

Almanların Berlin'deki Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin bir şubesinin İstanbul'da açılması hususundaki ısrarı neticesinde dönemin Dâhiliye Nâzırı Mehmed Talat tarafından dönemin padişahına Ekim 1917 tarihli ve 601-336411 numaralı bir tezkire yazılmıştır. Bu tezkirede yabancıların Osmanlı memleketinde cemiyet açmalarına izin verilebileceği; ancak bu cemiyetlerin şubeleşme şeklinde değil, özel kanuna uygun olarak yeniden şekillenmeleri gerektiği ve bütün aza ile idarecilerini bildirmelerinin zaruret olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca cemiyetin merkezi İstanbul'da bulunacaksa nizamnamelerinin doğrudan bakanlığa, İstanbul dışında bulunacaksa en yüksek mülkiye memuruna teslim edilmesi gerekliliği de vurgulanmıştır.⁴⁰

22 Eylül 1917 yılında Hâriciye Nezâreti namına bir müsteşar tarafından dönemin padişahına gönderilen bir tezkirede 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'nun birinci ve ikinci maddelerinde cemiyet kavramının tarifinin yapıldığı ve 8 Mart 1915 tarihli Kânûn-ı Muvakkat'ın birinci maddesinde ise Osmanlı Devleti'nde yaşayan yabancıların hukuki haklarının belirlendiği vurgulanmıştır. Bu kanunlar çerçevesinde Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti ile İstanbul Macar Bilim Enstitüsü'nün İstanbul'da şube açma taleplerinin olumlu karşılanması gerektiği, Alman ve Fransızların daha önce Roma ve Atina gibi şehirlerde de benzer cemiyetler kurdukları, gerekirse Yunan ve İtalyanların konuyla alakalı yasalarının araştırılmasının faydalı olacağı dile getirilmiştir. Ayrıca söz konusu tezkirede bu tarz cemiyetlerin gizli saklı faaliyetler yerine devletin gözetimi altında faaliyetlerini sürdürmelerinin devletin yararına olacağı da belirtilmiştir.

³⁶ Herzog, *agm*, s. 90.

³⁷ Avcı, *agm*, s.471-472.

³⁸ Gencer, *age*, s.230-231.

³⁹ Maurus Reinkowski, "Ausweichstelle Zweites Standbein Außenstelle Zweigstelle Abteilung: die Wechselvolle Geschichte des Orient-Instituts in Istanbul", *İstanbul Almanach 1*, 1997, s. 73.

⁴⁰ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4486/336411, 15 Ekim 1917 (1335.Zil.18).

Bu doğrultuda devletin belirlediği şartlara mutabık olarak nizamnamelerini hazırlayan cemiyetlerin bilimsel çalışmalarına izin verilmesine, toplum ile alakalı hususlarda ilmî araştırmalar yapabilmeleri için gerekli hukuki düzenlemelerin eksiksiz olarak yapılmasına; yabancı ilim erbabının doğru ve önyargılardan uzak, devlet menfaatlerine uygun, multi-disipliner (antropoloji-tarih-arkeoloji-edebiyat-sanat tarihi v.b.) faaliyetler yürütmeleri kaydıyla İstanbul'da şube açmalarına ve kütüphane tesis etmelerine müsaade olunması istenmiştir.⁴¹ Bu minvalde Batı medeniyetinin Osmanlı'ya karşı kayıtsız kalması ve Osmanlı hakkında yalan yanlış bilgi edinmesinin sebebi, bizde bu tarz cemiyetlerin olmamasına bağlanmıştır. Hatta Meşrûtiyet'in ilanından önce Avrupalılarca tarihimiz, ırkımız ve mevcut toplumsal hayatımız hakkında yapılan araştırmalarda ortaya atılan yalan yanlış fikirlerin sebebi de yine ecnebler tarafından kurulan yabancı cemiyetlerin memleketimizde bulunmaması olarak gösterilmiştir. İşte bu hususlara binaen Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin resmi amacı; Osmanlı diplomatları, bürokratları, yazarları ve halkları ile doğrudan iletişim kurulmak suretiyle eksik, kasıtlı ve yanlış enformasyona karşı durabilmek, karşılıklı insani ilişkiler noktasında sağlıklı temaslar kurulup geliştirilebilmesini sağlamak, türlü müşküllerin yaşanmasına sebebiyet veren hususların ortadan kaldırılmasını katkıda bulunmak, siyasi hiçbir emel taşımayıp temel olarak edebî konular üzerinde faaliyet sürdürmek şeklinde belirlenmiştir. Bu saikle Osmanlı Devleti'nde Avrupa'daki emsallerine benzer faaliyetler yürüten ilmî heyetlerin ve kurumların varlığına duyulan ihtiyacın karşılanabilmesi adına ana merkezi Berlin'de bulunan Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin bir şubesinin İstanbul'da açılmasının bir sakıncasının olmayacağı, 21 Nisan 1917 tarihinde dönemin hükûmeti⁴² ve 8 Ekim 1917 tarihinde ise Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği tarafından kabul edilmiştir.⁴³

Daha önce ifade edildiği üzere Alman bilim insanlarından evvel 1916 yılında Macar Din ve Eğitim Bakanlığı'nın girişimleriyle İstanbul'da bir bilim enstitüsü kurulmuştu. Hatta mezkûr enstitüye, Osmanlı Devleti'nin 9764/1916 sayılı kararnamesiyle kiralık bir apartman dairesi de tahsis edilerek faaliyetlerine müsaade edilmiştir.⁴⁴

Maârif-i Umûmiye Nazırı Vekîli Alî Münîf Bey, Berlin'de kurulmuş olan Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti ile Macar Hükûmeti tarafından kurulan İstanbul Macar Bilim Enstitüsüne Türk âlim ve ediplerinin de dâhil olmaları hakkında 10 Kasım 1917 tarihli ve 336411/58 numaralı tezkirede; Türk bilim insanları ile kalem erbabının söz konusu cemiyetlere katılmaları sayesinde oluşacak ilim ortamı ve bilgi birikiminin ülkenin menfaatine yararlı olacağı yönünde görüş bildirmiştir. Bu cemiyetlerle iş birliğinin bir diğer faydası ise savaştan sonraki barış ortamında tıpkı Roma ve Atina'daki "Âsâr-ı Atîka Cemiyetleri" gibi öğrencilere okul misali hizmet verme ve başarılı öğrencilerin resmi eğitimin yanı sıra bu cemiyetlerdeki uzman âlimlerden de dersler alarak birikimlerini arttırabileceklerine imkân sunmasıdır. Cemiyetlerin faaliyetlerinin yürütülmesi için ihtiyaç duyulan düzenleme ve kanunların Osmanlı hukuk sisteminde olmaması sebebi ile Almanlar tarafından kurulan cemiyetin nizamnamesinin Almanlardan, Macarlar

⁴¹ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4486/336411, 15 Ekim 1917 (1335.Zil.18).

⁴² BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4486/336411, 15 Ekim 1917 (1335.Zil.18).

⁴³ BOA, *Dahiliye, Hukuk Müşavirliği*, (BOA. DH. HMS), 00004/4, 8 Ekim 1917 (1335.Z.21).

⁴⁴ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4466/334897, 23 Nisan 1917 (1335.R.01); Konstantinopolis'teki Macar Bilim Enstitüsü, evrensel tarihin ana hatlarıyla tespiti ve özellikle Bizans-Macar ve Türk-Macar ilişkilerinin gelişim aşamalarının anlaşılmasını; siyasi, sosyal, iktisadi ve tarihi temaslar hususunda ve onun himayesinde Doğu toplumlarıyla ilişkilerin tespitine yer vermenin yanı sıra Doğu toplumları (devletleri) ile ilgilenen uzmanlara da araştırma imkânları sağlamayı kendisine önceleyen bir kamu kurumudur. Bu bağlamda Türk-Macar mukayeseli dil ve tarih biliminin yerelde de sürdürülmesi, kurumsal olarak söz konusu bilimlerin daha etkin olarak gelişmesinin sağlanması ve aynı zamanda yerli bilim insanları ile temas kurarak onları etkileyen Türk fikir hayatı hakkındaki fikirlerini alıp temelde var olan ilişkileri güçlendirmeyi hedefleyen bir yapıdır. *A Konstantinopolisli Magyar Tudományos İntezetnek Szervezeti Szabályzata*, Az Athenaeum Irodalmi Es Nyomdai R.T. Nyomasa, Budapest 1916; BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4466/334897, 23 Nisan 1917 (1335.R.01); BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4486/336411, 15 Ekim 1917 (1335.Zil.18).

tarafından kurulan cemiyetin nizamnamesinin ise Macarlardan alınıp incelenmesi faydalı görülmüştür.⁴⁵ Bu bağlamda söz konusu iş birliğinin en kıymetli referanslarından biri, Ignác Kúnos olmuştur. Kúnos, İstanbul'daki Macar Bilim Enstitüsü vasıtasıyla Alman bilim adamlarına oryantalizm ile ilgili kaynakların yanı sıra Türkçe ve İngilizce temel materyallerin tedarikini sağlamıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki Almanlar tarafından kurulan Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti ile Macarların İstanbul'daki Macar Bilim Enstitüsü, zaman zaman iş birliği içerisinde bulunmuşlardır.⁴⁶

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi tüm planların değişmesine sebep olmuştur. Bu durum yalnızca bir Dostluk Evi'nin değil, aynı zamanda Philippson ve Dr. Felix Meyer'in etnografik ve ekonomik açıdan Balkanlar ile Türkiye'deki pratik hukuk hayatının dinamiklerinin çözümü adına faaliyet yürütmesini düşündüğü yeni bir enstitünün de faaliyete geçmesine imkân vermemiştir.⁴⁷ Ancak yine de Türkiyat çalışmalarına ara verilmemiş, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da araştırma enstitüsü kurma girişimleri 1925 yılında Franz Babinger aracılığıyla devam etmiştir. Babinger, Berlin'deki Şarkiyat Semineri'ne; Türk tarihinin, tarihî topoğrafyasının irdelenmesi ve İstanbul'daki geniş el yazması koleksiyonun getirilmesi hususunda Dışişleri Bakanlığına girişimlerde bulunmuştur.⁴⁸ Bununla birlikte 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun ile derneklerin işleyişine dair her ne kadar demokratik uygulamalar getirilmişse de Takrîr-i Sükûn ve Hıyânet-i Vataniye kanunlarının kısıtlayıcılığı, uzun yıllar dernekleşme faaliyetlerinin zayıflamasına neden olmuştur.⁴⁹ Bu duruma rağmen Alman oryantalistler, Türkiye'deki faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Söz gelimi 1927 yılında Hellmut Ritter,⁵⁰ Alman Milli Eğitim Bakanı Carl Heinrich Becker tarafından Deutsche Morgenländische Gesellschaft'ın (Alman Doğu Topluluğu) İstanbul'da bir şubesini açmak üzere İstanbul'a gönderilmiştir.⁵¹

Sözü konusu tüm çabalara rağmen dernek faaliyetlerinin Türkiye'de zayıflamasındaki temel etkenlerden biri başlangıçta Almanya'da, devamında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde görülen radikal ideolojik değişimlerin tesiridir. Siyasi yaşamdaki keskin değişimler, 1930'un Türkiye'sindeki sivil toplum kuruluşları üzerinde sıkı denetim şeklinde tezahür etmiş ve bu durum, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir.⁵²

⁴⁵ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4486/336411, 15 Ekim 1917 (1335.Zil.18); BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası*, (BOA. BEO.), 4466/334897, 23 Nisan 1917 (1335.R.01).

⁴⁶ Kampffmeyer, *age*, s. 227.

⁴⁷ Almanya'daki sivil kabinenin başkanı olan V. Valentin, 1918 Kasım'ında durumun sorumlularına şöyle seslenmişti: "Dostluk Evi'niz ve doğu politikamız için verdiğiniz ümitler ne olacak? Dostluk Evi'nin başış fonuna ne olmuştur? Aralık 1918'deki bir kuruluş toplantısının tutanaklarına göre Dostluk Evi fonunun kurucuları, Milletler Cemiyeti için Alman Birliğine 500.000 mark verilmesi önerisini kabul etmişlerdi. Şimdi ne olacak?" Gencer, *age*, s. 230-231.

⁴⁸ Reinkowski, *age*, s. 73-74.

⁴⁹ Ahmet Nafiz Ünalı, "Osmanlıdan Günümüze Siyasal Alanda Yaşanan Gelişmelerin STK'lar Üzerinde Etkisi", *Karadeniz Araştırmaları*, C.13, S.50, Haziran 2016, s. 145.

⁵⁰ 1892 yılında Lichtenau'da doğup 1971'de ölen Hellmut Titter; Theodor Nöldeke, Carl Brockelmann, Enno Littmann, Paul Kahle ve Landauer gibi kişilerden oryantalizm, Doğu dilleri, teoloji ve klasik filoloji alanlarında dersler aldı. 1913'te Hamburg Üniversitesi'nde Carl H. Becker'in asistanı olarak Doğu Kültürü ve Tarihi Bölümü'nde görev yaptı. Alman Doğu Topluluğu Derneği'nin İstanbul'daki şubesinin ilk müdürü oldu. Burada Bibliotheca Islamica serisinde Arapça, Farsça ve Türkçe metinler neşretti. İstanbul kütüphanelerindeki yazma eserlerin içerik kataloglarını hazırlanması ve eserlerin fotoğraflanmasına karkıllarda bulundu. Ritter, aynı zamanda genç Alman bilim insanlarına danışmanlıklarda bulundu. 1929-1949 yılları arasında Ritter'in koordinasyonunda yürütülen çalışmalarda 24 adet Arapça, Farsça ve Türkçe yazma eserin edisyon kritiği yapılarak yayımlanması gerçekleştirildi. Özcan Yaşcı, "Ritter, Helmut", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008, s. 133-134.

⁵¹ Reinkowski, *age*, s. 74.

⁵² Ünalı, *age*, s. 145.

Sonuç

XX. yüzyılın başında Berlin'de başlatılan Türk edebiyatının araştırılmasına yönelik çalışmalar, bir süre sonra konunun tabiatı gereği Osmanlı Devleti'nin başşehri İstanbul'a kadar uzanmış ve nihayetinde gerekli girişimlerin tamamlanmasıyla İstanbul'da da cemiyetin bir şubesinin I. Dünya Savaşı'nın zor şartları içerisinde faaliyete geçmesine kadar gitmiştir. Cemiyet, kurulduğu zaman diliminden itibaren amacını Türk kültürü, edebiyatı ve dilinin araştırılıp incelenmesi olarak bildirmiştir. Bu doğrultuda siyasi amaçlardan uzak, bilim ışığında ilerlemeyi hedefleyen söz konusu cemiyet; Türk edebiyatının dünya edebiyatı içerisinde hak ettiği yeri alabilmesi, bu edebiyatın temel eserlerine eksiksiz ve mali açıdan daha uygun fiyatlarla ulaşılabilmesi, İstanbul'da Alman bilim insanlarının kullanımına yönelik bir Türk kütüphanesinin kurulabilmesi, Alman oryantalistlerle Türk bilim insanlarının kişisel iletişimlerini kolaylaştırması ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstermiştir. İşte bu gaye ve çabanın neticesi olarak 1916 yılında Berlin'de kurulan Vereinigung von Freunden der Türkisehen Literatur (Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti), "Osmanlı Edebiyatı Muhibleri Cemiyeti" adıyla İstanbul'da şubeleşmeye gitmek adına dönemin Osmanlı idaresine müracaatta bulunmuştur.

Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti, gerek Birinci Dünya Savaşı'ndaki siyasi yakınlaşma gerekse cemiyet mensuplarının kişisel gayretleri sonucu Türk-Alman ilişkilerinin olumlu yöndeki seyrine katkılar sunmak maksadıyla dönemin Osmanlı hükûmetine tezkireler sunmuştur. Ayrıca cemiyet mensuplarının hazırladıkları nizamnamelerinde hiçbir siyasi emel gütmediklerini, tamamıyla ilmî ve edebî faaliyetlerin takibini arzuladıklarını bildirmeleri de dönemin Osmanlı bürokratları üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine 1917 yılında adı geçen cemiyetin şube açma talepleri devrin padişahı V. Mehmed Reşad tarafından kabul edilmiştir.

Yukarıda bahsedilen hedefler doğrultusunda mezkûr cemiyetin tüzüğü incelendiğinde; hiçbir siyasi amaç gütmeyeceği, Alman bilim dünyası başta olmak üzere Türk ve dünya bilim çevrelerine katkı sunmayı hedeflediği resmi kayıtlardan da anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra cemiyet bünyesinde burs verilmesi ve bursiyerlerin çalışmalarının bir bölümünü İstanbul'da yürütmesi hedeflerinin de konulması, derneğin faaliyet sahasının maksadını ortaya koyması açısından önemlidir. Fakat tüm bu olumlu yaklaşımlara rağmen I. Dünya Savaşı'nın olumsuzlukları ve sonucunda Osmanlı-Alman ittifakının savaşı kaybetmesi, çalışmaların ilerlemesinin önüne geçmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Alman ve Avusturyalı bilim insanlarının İstanbul'u terk etmek zorunda kalmaları, cemiyetin bir süre sonra yeniden faaliyete geçmesi düşüncesini 1925 yılına kadar sekteye uğratmıştır. 1925 yılında ise Almanlar, Türk tarihinin irdelenmesi noktasındaki çalışmalarıyla ve sahibi oldukları el yazması koleksiyonlarını getirmek amacıyla harekete geçme kararı almışlardır.

Bu çalışmayla Türk Edebiyatını Sevenler Cemiyeti'nin gerek Almanya'daki kuruluş faaliyetleri gerekse İstanbul'daki şubesi vasıtasıyla Türk edebiyatına, Almanya özelinde dünya bilimine yaptığı katkılar irdelenmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

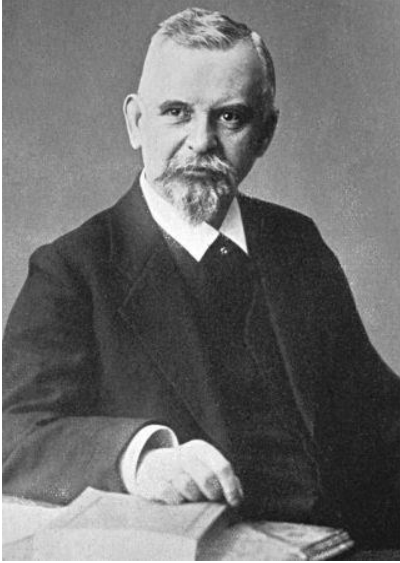
- BOA. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi;
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4466/334897, 001, 001.
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4466/334897, 002, 001.
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4466/334897, 003, 001.
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4466/334897, 004, 001.
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4486/336411, 001, 001.
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4486/336411, 002, 001.
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4486/336411, 003, 001.
Bab-ı Ali Evrak Odası, (BOA. BEO), 4486/336411, 006, 001.
Dahiliye, Hukuk Müşavirliği, (BOA. DH. HMŞ), 00004/4, 001, 002.
Hamburg Staatsarchiv Hochschulwessen;
361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 1.
361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 2.
361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 3.
361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 4.
361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 5.
361-5 II_A g 9, *Vereinigung von Freunden Türkischen Literatur*, Buchseite 6.

B. Araştırma ve İncelemeler

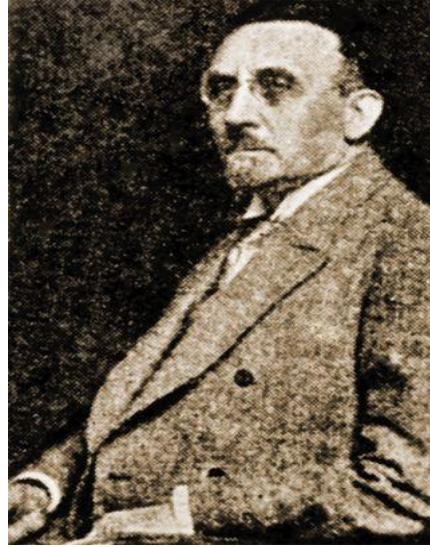
- A Konstantinopolyi Magyar Tudományos Intezetnek Szervezeti Szabályzata*, Az Athenaeum Irodalmi Es Nyomdai R.T. Nyomasa, Budapest 1916.
ALKAN, Necmettin, “Tschudi, Rudolf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul 2012, s. 316.
AMMANN, Ludwig, *Östliche Spiegel: Ansichten vom Orient im Zeitalter Seiner Entdeckung Durch den Deutschen Leser 1800-1850*, Georg Olms AG, Hildesheim 1989.
AVCI, Remzi, “Martin Hartmann (1851-1918): A German Orientalist and His Discourse on the Young Turks”, *Mukaddime*, C.10, S.2, Kasım 2019, s. 470-485.
BİLİCİ, Faruk, “Sacy, Antonie Isaac Silvestre de”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008, s. 366-367.
BULUT, Yücel, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s. 428-437.
CENGİZ, Semran, “Martin Hartmann ve Şarkiyat Çalışmaları”, *Turkish Studies*, C.6, S.3, Yaz 2011, s. 1401-1413.
EULER, Friederich Wilhelm-Hanns Jager Walter, *Neue Deutche-Biographie*, Elfter Band, Dunker & Humbolt, Berlin 1977.
FÜCK, Johann, *Die Arabischen Studien in Europa Bis in den Anfang des 20. Jahrhunderts*, Harrassowitz, Leipzig 1955.

- GENCER, Mustafa, *Bildungspolitik, Modernisierung und Kulturelle Interaktion (Deutsche-Türkische Beziehungen 1908-1918)*, Lit Verlag, Münster-Hamburg-London 2002.
- HERZOG, Cristoph, "Almanca Konuşulan Ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat Çalışmalarının Gelişimi Üzerine Notlar", Çev: Faruk Yalçımen, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.8, S.15, Mayıs 2010, s. 77-148.
- JÄSCHKE, Gotthard, "Kampffmeyer, Georg", *Neue Deutsche Biographie (NDB)*, Band 11, Duncker & Humblot, Berlin 1977.
- JOHANSEN, Baber, "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi: Alman Şarkiyat Cemiyeti (Deutsche Morgenländische Gesellschaft) 1845-1989", Çev: Bilal Aybakan, *Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.29, 2005, s. 221-241.
- KAHRAMAN, Kemal, "Giese, Wilhelm Friedrich Carl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.14, 1996, s. 67-68.
- KAMPPMEYER, Georg, *Die Welt Des Islams, Zeitschrift Der Deutschen Gesellschaft Für Islamkunde*, Dietrich Reimer (Ernst Vohsen), Berlin 1917.
- KANAR, Mehmet, "Kampffmeyer, Georg", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001, s. 286.
- KANAR, Mehmet, "Littmann, Enno", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.27, Ankara 2003, s. 196.
- KEİSER, Klaus, "Georg Jacob", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul 2001, s. 567-568.
- MANGOLD, Sabine, *Eine "Weltbürgerliche Wissenschaft" Die Deutsche Orientalistik im 19. Jahrhundert*, Franz Steiner, Stuttgart 2004.
- MARCHAND, Suzanne, "German Orientalism and The Decline of The West", *Proceeding of The American Philosophical Society*, Vol. 145, No. 4, December 2001, s. 465-473.
- ORTAYLI, İlber, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.
- OSTERHAMMEL, Jürgen, *Die Entzauberung Asiens: Europa und die asiatischen Reiche im 18. Jahrhundert*, C. H. Beck, München 2010.
- PRİTSCH, Erich, *Die Welt Des Islams*, Brill (JSTOR), Leiden 1936.
- REİNKOWSKİ, Maurus, "Ausweichstelle Zweites Standbein Außenstelle Zweigstelle Abteilung: die Wechselvolle Geschichte des Orient-Instituts in Istanbul", *İstanbul Almanach 1*, 1997, s. 73-93.
- SCHWAB, Raymond, *The Oriental Renaissance: Europe's Discovery of India and the East 1680-1880*, Çev: Gene Patterson-Black ve Victor Reinking, Columbia University Press, New York 1984.
- ŞENLİK, Ahmet Şefik, *Ana Hatlarıyla Almanya Türkolojisi*, SAGE& RumeliYA, Ankara&Kırklareli 2021.
- TAŞCI, Özcan, "Ritter, Helmut", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008, s. 133-134.
- ÜNALMIŞ, Ahmet Nafiz, "Osmanlıdan Günümüze Siyasal Alanda Yaşanan Gelişmelerin STK'lar Üzerinde Etkisi", *Karadeniz Araştırmaları*, C.13, S. 50, Haziran 2016, s. 139-152.
- WOKOECK, Ursula, *German Orientalism: The Study of The Middle East and Islam From 1800 to 1945*, Routledge, New York etc. 2009.

Ekler

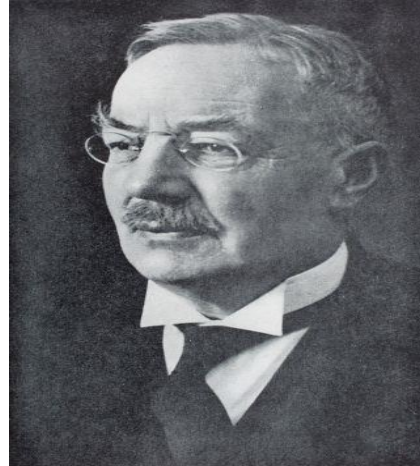
Ek-1: Prof. Dr. Georg Kampffmeyer.

Ek-2: Carl Friedrich Wilhelm Giese

Ek-3: Prof. Dr. Rudolf Tschudi

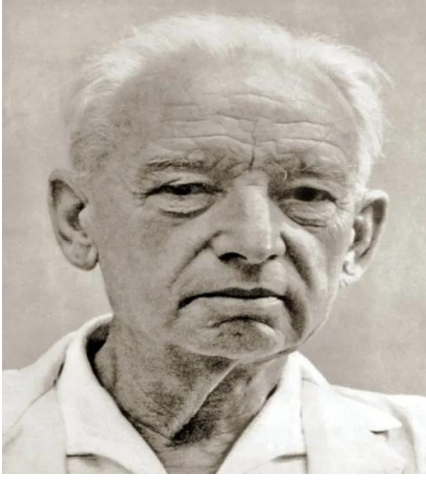

Ek-4: Prof. Dr. Enno Littmann

Ek-5: Geor Jacob

Ek-6: Helmut Ritter

Ek-7: Helmut Ritter'in Gençlik Yılları

Summary

Although the first stages of the efforts to solve the mystery of the East started with military methods such as the Crusades, it continued with the Geographical Discoveries, which is a military-social stage, and then the "mystery" that was thought to exist was tried to be solved by going over the data obtained from the East. It is natural that the interest in the discoveries increases and the details about the region arouse curiosity.

Germans, who planned to carry out orientalism studies through the faculties of theology during the XIXth. century, united in the opinion that it would be more beneficial to work with different scientific circles, based on the argument that orientalism studies carried out in a single field would not be scientifically productive and sustainable. As a result, they made such attempts since the second half of the XIXth. century. They arrived at this idea by examining the work of orientalists in Paris. However, despite everything, the first orientalists in Germany were recruited from the students of theology faculties. In this process, the increase in the need for language-speaking staff in the cultural and colonial activities of the German administration of the period enabled the philology and theology departments in German universities to work together. Thus, the process of consolidation of the work of German academics interested in orientalism began.

When we look at the colonial activities in the world, it is seen that countries such as England, France, Portugal and the Netherlands come to the fore. In terms of these activities, the XIXth. century was almost a breaking period and "colonial activities" reached the highest level. Germany, for this reason Kaiser II. Willheim aimed to deploy his economic, military and political power on the region by strengthening his relations with the then sultan of the Ottoman Empire, Abdulhamid II. The German administration, which is closely interested not only in the aforementioned areas but also in the cultural richness of the region, has deepened its orientalism (oriental) activities over time.

The Society of Lovers of Turkish Literature has declared its main objectives as researching and examining Turkish culture, literature and language. In this direction, the said society, which aims to progress in the light of science, away from political aims; Turkish literature to take the place it deserves in world literature, In order to reach the basic works of this literature in full and at more affordable prices, to establish a Turkish library for the use of German scientists in Istanbul, to facilitate the personal communication of German orientalists and Turkish scientists, to take into account the interests of the "Colony Institute" by providing the support of orientalists. Prof. from Istanbul (Constantinople) University. Dr. Friedrich Carl Giese from the University of Kiel, Prof. Dr. Georg Jacob, Enno Littmann from the University of Göttingen, Middle East Languages Specialist in Berlin Prof. Dr. Georg Kampffmeyer and Prof. from the Hamburg Colonial Institute. Dr. It was founded by Rudolf Tschudi.

It is a natural process to want to move the works of the Turkish Literature Lovers Society to Istanbul, and the main purpose is; firstly, German, then Turkish scientists and scholars of other countries benefit from the scientific literature intended to be created here. In order to expand the field of activity of the society towards the Islamic geography by opening a branch in Istanbul, Prof. Dr. Georg Kampffmeyer sent a letter to the Ottoman government of the time through the embassy in Berlin. In this letter, it is stated that the society they are planning to open in Istanbul does not have any political aims; The published works on Turkish literature and Ottoman history will be examined, the results obtained from these studies will be published in Germany, and new works on Turkish literature and Ottoman history will be procured; It was stated that Turkish scholars and writers could also be involved in the activities of the society.

The reason why Western civilization remained indifferent to the Ottoman Empire and got false and false information about the Ottoman Empire was due to the absence of such societies in our country. Even before the proclamation of the Constitutional Monarchy, the reason for the false and wrong ideas put forward by the Europeans in the researches about our history, race and current social life was shown as the absence of foreign societies founded by foreigners in our country.

The Society of Lovers of Turkish Literature, which started its activities in Berlin in 1917, made various attempts to branch out in Turkey and as a result, it realized this purpose. The main goals of this society are examination of Turkish literature and language, Turkish literature taking the place it deserves in world literature, determining and examining the influence of the religion of Islam on Turkish and other Middle Eastern countries, establishing a library of Eastern works in Istanbul that can also be made available to German scientists, facilitating personal communication between German orientalists and Turkish scientists and conducting scientific studies in cooperation, if necessary, the political and financial support of the Turkish and German states in these matters. The Istanbul branch of the society continued its activities in Turkey until the loss of the First World War.

